

Hüsn ü Aşk ve Nazirelerinin şekil ve muhteva bakımından mukayesesi

Comparison of Hüsn ü Aşk and Nazires in terms of shape and content

Songül Aydın Yağcıoğlu¹

Received Date: 15 / 04 / 2017

Accepted Date: 12 / 07 / 2017

Öz

Hüsn ü Aşk, Galib'in "yeni bir yol açmak, yeni bir tarz yaratmak" iddiasıyla kaleme aldığı bir eserdir. Konu itibariyle eser; tasavvufî aşkı, ilahi sevgiliye kavuşma yolunda çekilen sıkıntıları anlatmaktadır. Vahdete ermekle sonuçlanan eserde alegorik anlatım esas alınmıştır. Bu özellikleriyle kendinden önce yazılan mesnevilerle benzerlik gösteren Hüsn ü Aşk'ın edebiyat tarihindeki yeri ve önemi her şeyden önce şiir ve sanat değeri itibariyledir. Bu hususiyetleri ile Hüsn ü Aşk, Galib'in "yeni bir tarz" iddiasını bünyesinde barındırmaktadır. Öyle ki Hüsn ü Aşk'a yazılan nazireler bunu ispatlar niteliktedir. Bu çalışmada Hüsn ü Aşk, kendisine nazire olarak yazılan veya nazire olarak yazıldığı isnad edilen metinlerle metnin tarihi, şairi ve dönemi dikkate alınarak şekil ve muhteva bakımından mukayese edilmiştir. Böylece zemin şiir olan Hüsn ü Aşk'ın konu ve sanat değeri bakımından diğer metinlere nasıl tesir ettiği ve Hüsn ü Aşk'ın şiir ve sanat değeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Hüsn ü Aşk, Şeyh Galib, Nazire

Abstract

Hüsn ü Aşk is a work that Galib has received with the claim of "creating a new way, creating a new style". Works by subject; Sufi love describes the troubles in the way of attaining divine love. Allegorical narration has been taken as a basis in the work that resulted in vahdat. Hüsn ü Aşk, which resembles mesneviler which is written before himself with these characteristics, is the place of poetry and art value before everything else. With these customs, Hüsn ü Aşk holds Galib's claim of a "new style". So much so that the nazires written in Hüsn ü Aşk proves it. In this work to be done, Hüsn ü Aşk and the texts written as nazire or written as nazire will be compared in terms of shape and content considering the date, poet, period of writing. Thus, how Hüsn ü Aşk, the ground poetry, affected the other texts in terms of subject and art value, and the poem and art value of Hüsn ü Aşk will be determined.

Keywords: Hüsn ü Aşk, Şeyh Galib, Nazire

1. Giriş

Klasik edebiyat geleneği içinde mesnevi nazım şekli ile yazılan eser sayısı oldukça zengindir. Bu eserlerde dinî, tasavvufî, ahlaki, aşk, astronomi, tıp, tarih, gaza, gibi pek çok konu ele alınmakla birlikte en fazla olarak, ahlaki, dinî ve tasavvufî konuların ele alındığı görülür (Yeniterzi, 2007, s. 433-468). Bununla birlikte; din, İranlı şairlerin etkisi, şiirde belli bir seviyeye ulaşma ve model alma gibi iddialarla aynı konunun ele alındığı mesnevi sayısının da oldukça fazla olduğu görülür. Klasik Türk şiirinde şairlerin, başka bir şairin şiirine belli özellikler dikkate alınarak benzer bir şiir yazmak/söylemek şeklindeki bu tavrı, bir edebiyat terimi olarak 'nazire' ile karşılanmıştır. Model bir şiirin benzerini söylemek olan 'tanzir etmek', bu şiir anlayışı

¹Yrd. Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul, TÜRKİYE

içinde önemli bir gelenek haline gelmiştir.¹ Özellikle Yusuf u Züleyha, Leyla vü Mecnun, Hüsr ü Şirin, Şem ü Pervâne, Hüsn ü Dil vs. bu kabildendir.

Klasik edebiyat dönemi içinde sanat gücünün yanında oluşturduğu etkiyle tanzir edilmesi bakımından önemli olan eserlerden biri de Hüsn ü Aşk'tır. XVIII. yy şairlerinden Şeyh Galib'in kaleme aldığı Hüsn ü Aşk, seyr-i sülukun anlatıldığı alegorik bir eserdir. Hüsn ü Aşk'tan önce de seyr ü sülukun konu edildiği veya alegorik anlatımın esas olduğu mesneviler bulunmakla birlikte Hüsn ü Aşk; konunun ele alınışı, şahıs ve yer adları, kurgu, anlatım tekniği, üslup, hayal zenginliği gibi özellikleriyle edebiyat tarihinde özgün bir eser olarak konumlandırılır. Eser, özgün olmasının yanında kendinden sonra birçok şaire tesir ederek nazire geleneğinde model/zemin şiir olma hüviyetini kazanmasıyla ayrıca önemlidir.

Belirtilen dikkatle, yapılan bu çalışmada Hüsn ü Aşk tesirinde yazıldığına işaret edilen mesneviler; konusu, olay örgüsü, karakterleri vs. bakımından Hüsn ü Aşk karşılaştırılmış, aradaki ilişkilere dikkat çekilerek Hüsn ü Aşk'ın tesir yönü ve özgün olan kısımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre: sebep-i telif kısmında Galib veya Hüsn ü Aşk'ı zikrederek ona nazire olarak yazıldığı belirtilen Refi'-i Âmidî'nin Cân u Cânân'ı, Mîr Mehmed Dâniş'in Gülşen-i Dâniş'i; eserlerin sebep-i teliflerinde bahsi geçmese de edebiyat tarihleri ve araştırmacıların kanaati olarak Hüsn ü Aşk'a nazire veya Hüsn ü Aşk'tan mülhem olduğu belirtilen Keçecizâde İzzet Mollâ'nın Gülşen-i Aşk'ı ve Nâz u Niyâz'ı, Yenişehirli Avnî Bey'in Ateşgede adlı eserleri şekil ve muhteva itibarıyla Hüsn ü Aşk ile karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklara dikkat çekilmiştir.²

2. Hüsn ü Aşk

2.1. Hüsn ü Aşk, önemi ve tesirleri

Dedesı ve babası mevlevi olan Galib, Mevlevi geleneğinin içinde doğmuş ve çocukluğundan itibaren Mevlevi edebiyatı ve yaşam tarzı ile büyümüştür. Ali Nutki Dede'ye intisab eden Galib'in bu gelenek içindeki son durağı Galata Mevlevihanesi postnişinliğidir.³ Dolayısıyla Şeyh Galib'in eğitim, ahlak, görüş, anlayış, yaşam tarzı, sanatı hep bu geleneğin altında şekillenmiştir. Konu olarak salikin vahdete ulaşmadaki 'seyr-i süluk'unun anlatıldığı ve tasavvufi bir metin olduğu fikri genel kabul gören⁴ Hüsn ü Aşk, soyut kavramların şahıs ve yer adı olarak somutlaş-

¹ Klasik edebiyatta nazire konusuyla ilgili geniş bilgi için bk.: Köksal, F. (2006). *Sana benzer güzel olmaz divan şiirinde nazire*, Ankara: Akçağ.

² Yapılan bu çalışmada Hüsn ü Aşk ve Hüsn ü Aşk'tan mülhem olduğu belirtilen eserler, bunlara dair bilgiler, verilen örnek beyitler ve beyitlerin numaraları için aşağıdaki kaynaklar esas alınmış olup ilgili kısımlardaki bu bilgiler için belirtilen eserler dipnot ile ayrıca belirtilmeyecektir. Kullanılan kaynaklar şunlardır:

Doğan, Muhammet . N. (2003), *Hüsn ü Aşk* , İst.: Ötüken.

Üstüner, Kaplan. (Haz.) (2003). *Refi'i Âmidî, Cân u Cânân inceleme-metin*. İstanbul: MEB.

Türkoğlu, Serkan. (2016). Yarım kalan bir Hüsn ü Aşk naziresi: Mîr Mehmed Dâniş'in Gülşen-i Dâniş Mesnevisi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/15*, p. 445-502. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9685>

Karacasu, Barış. (2009). *Keçeci-Zâde İzzet Mollâ ve Gülşen-i Aşk'ı*. Electronic Turkish Studies, 4(2).

Şahin, E. S (2013). Hüsn ü Aşk'ın izinde yarım kalan bir mesnevî: Nâz u Niyâz. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 20(1).

Turan, L.(2008). Yenişehirli Avnî Bey'in Ateşkede mesnevisi üzerine bir inceleme. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4 Summer*.

³ Şeyh Galib'in hayatı için Bk.: Ergun, S. N. (1936). *Şeyh Galib hayatı ve eserleri*, İst.: İstanbul Sanat Vakfı Yay..

⁴ Yüksel, S. (1980). *Şeyh Galib eserlerinin dil ve sanat değeri*, Ankara: İş bankası Yay.

⁴ Kayahan Özgül, Hüsn ü Aşk'ta yer alan bir beyitten ve kendisi de Mevlevi dedesi olan Sadettin Nüzhet'in Hüsn ü Aşk'a dair bir açıklamasından hareketle Hüsn ü Aşk'ın tasavvufi remizler arkasında iyice soyutlanmış bir metin olduğu yönündeki genel kanaatten ayrı bir yaklaşım ortaya koyar. Özgül, Hüsn ü Aşk'ı genel olarak şiirin serüveni

Aydın Yağcıoğlu, S. (2017). Comparison of Hüsn ü Aşk and Nazires in terms of shape and content. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(5), 1561-1580.

tırılmasıyla alegoriktir. Eser, *mef'ûlü/mefâilün/feûlün* vezniyle yazılmış olup 2042 beyittir. Hüsn ü Aşk, Türk edebiyatının alegorik eserlerinin en mükemmel örneklerinden kabul edilir (Açıl, 2013, s.81).

Eser, klasik mesnevi kompozisyonuna uygun şekilde tertib edilmiştir. Buna göre eserde naat, miraciye, Mevlânâ'nın övgüsü ve sebep-i telif bölümlerinden sonra asıl konu başlar. Eserde şairin müstakil bir bölüm olarak "söz/şiiir"le ilgili bazı meselelere dair açıklamalar yapması hem önemlidir hem de esere orijinal olma özeliği kazandırmıştır.

Hüsn ü Aşk'ın sebep-i telif kısmında Şeyh Galib, Nâbî'nin Hayrâbâd'ının okunduğu bir mecliste Hayrâbâd'ın övülmesinde aşırıya gidilince Nâbî'yi ve eserini eleştirip onu taklide yönelmiş olmakla suçlar. Meclistekilerin yönlendirmesiyle Galib, daha iyisini yazmak için Hüsn ü Aşk'ı kaleme alır.

Bu meydan okumada Şeyh Galib, "yeni bir yol açmak, yeni bir tarz yaratmak" iddiasıyla başladığı eserinin sonunda sözünün esrarını Mesnevî'den aldığı belirtip "yeni bir tarz/usul olan bu hazineyi ben açtım ve ben tükettim" demektedir:

Merd ana denir ki açâ nev râh
Erbâb-ı vukûfi ede âgâh (212)

Gencînede resm-i nev gözetdim
Ben açdım o genci ben tükettim (2019)

Tarz-ı selefte tekaddüm etdim
Bir başka lügat tekellüm etdim (210)

Esrârını Mesnevî'den aldım
Çaldım velî mîrî malı çaldım (2020)

İfadelerden anlaşıldığı üzere Galib, Hüsn ü Aşk ile Nâbî özelinde divan şiiri geleneğinde üstün bir eser yaratma iddiasındadır.

Hayrâbâd'dan yola çıkarak kaleme alınan Hüsn ü Aşk, Hayrâbâd ile aynı vezin olan *mef'ûlü/mefâilün/feûlün* vezniyle yazılmış olsa da konu itibariyle benzerlik görülmemektedir (Külekeçi, 1999, C.2, s.331).

Hüsn ü Aşk'ın konusu şöyledir: Muhabbetoğulları kabilesinde Hüsn ve Aşk doğar. Bunlara ad koyma sırası geldiğinde kıza Hüsn, oğlana Aşk adı verilir. Sonra Hüsn'e Leyla, Azra ve Şirin diyenler olur. Aşk'a da Ferhad ve Vamık diyenler. En sonunda Hüsn'e Leyla, Aşk'a da Mecnun derler. Dolayısıyla tüm sembolik aşk kahramanları bir aradadır. Doğumda ve ad koymada asıl hüküm hep kaza ve kaderindir.

özel olarak da Galib'in poetikasının anlatıldığı bir okumayla yorumlamıştır ve bunu beyitlerden hareketle izah etmektedir. Bk.: Özgül, K. (2006). *Divan Yolu'ndan Pera'ya selâmetle modern Türk şiirine doğru*, Ankara: Hece Yay., s.169-177.

Yine V. Holbrook, Sadettin Nüzhet'in Hüsn ü Aşk'ı sadece tasavvufi bir metin olarak görmemek gerektiği yönündeki açıklamalarını, dönemin siyasi ve sosyal gelişmeleri ile ilişkilendirerek bunu: "Ergün, Hüsn ü Aşk'ı Osmanlı manzum anlatılarına yönelik eleştirinin dışında tutmak istemiştir." şeklinde yorumlar. Bk.: Holbrook, V. (2008). *Aşkın okunmaz kıyıları*, İstanbul: İletişim Yay., s.248.

Edebi metnin birden fazla katman ihtiva etmesinden hareketle, yapılan bu çalışmada Özgül'ün bu yorumlamasına paralel olarak eserde, Mevlevi şeyhi olan Galib'in seyr-i süluk'u da anlatmış olduğu görüşünden hareket edilecektir. Eserin tasavvufi bir metin olma özelliği konusunda Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin yazarı olmasının yanında kendisi de bir Mevlevî, şair ve Galib'in yakın arkadaşı olan Esrar Dede'nin tezkiresinde Hüsn ü Aşk'la ilgili söyledikleri ve esere dair genel kanaat referans alınmaktadır.

Belli bir zaman sonra Hüsn ve Aşk, Mekteb-i Edeb'e başlar, Molla-yı Cünûn hocalarıdır. Mektebe devam ederken kaderin ve kazanın uygun olmayan hükmü ile Hüsn, cemâl-i Aşk'a âşık olur, sürekli Aşk'ı gözler. Aşk ise suskundur, sevip sevmediği anlaşılmamaktadır:

Hüsn'ün sözü ülfet ü muhabbet
Aşk'ın işi hayret içre hayret (392)

Hüsn ve Aşk, Nüzhetgeh-i Mânâ'da dolaşıp Feyz Havuzu kenarında söyleşirler. Orada bulunan Sühan, onların halini anlar ve bu durum ona ters görünür, başka bir yol icat ettiklerini fark eder:

Bu hâl ana kec-nümûn göründi
Bâzîçe-i bâz-gûn göründi (804)

Gördi ki Sühan bu iki bî-dâd
Bir başka yol eylemişler îcâd (815)

Sühan, onlara aracılık yapmaya karar vererek mektuplarını birbirlerine götürüp getirir. Kabilenin ulu kişisi Hayret'in kararı ile iki sevgilinin görüşmesi yasaklanır. Bu ayrılık, Hüsn'ün dadısı İsmet'in çabalarıyla Hüsn'ün karar verdiği ayrılık'a dönüşür. Bu aşamaya kadar Aşk, aşka dair belli bir bilince sahip olsa da "hâmûş ve hayret içre, sevip sevmediği belli değil"dir. Öyleki Sühan Hüsn'den mektup getirdiğinde dahi durumu: "*Buldı gelip Aşk'ı lâl ve hâmûş/ Âyîn-i kâdimi üzre medhûş*"(916) dur. Hüsn'ün karar verdiği ayrılık, Aşk'ın Hüsn'e olan aşkını iç dünyasında hissedip harekete geçmesinde esas unsurdur. Eserde bu ayrılık haberinden sonra Aşk'ın inleyişi bölümünün gelmesi bu açıdan önemlidir.

Ayrılıktan sonra vuslat talep eden Aşk, kabilesinden Hüsn'ü ister. Kabile, yolun sıkıntılarının haberdar ederek Kalp şehrinden Kimya'nın getirilmesini şart koşar. Böylece Aşk, yolun mahiyetinin bilincinde olarak yola çıkar. Bu kararında Gayret'in onunla yol arkadaşı olacağına dair söz vermesi de etkilidir. Dolayısıyla Aşk, yolculuk için bir uyarıcıya ihtiyaç duymuştur, denebilir. Birçok zorlukları aşarak katedeceği bu yol/yolculuk, Aşk'ın kendini bulma/bilme yolculuğudur.

Yolculuk başlar. İlk adımda içinde dev olan kuyuya düşer, gam harabeleri, cadıya tutsak olması, ateş denizi gibi birçok belalara dâcâr olur. Aşk, her ne kadar bu yolun mahiyetinden haberdar idiyse de yolculuğun zahmeti onu zaman zaman çaresizliğe ve ümitsizliğe sevk eder. Bu anlarda ise kılık değiştiren Sühan aracılığıyla Hüsn yetişecek ve ona gönderdiği kılıç ve atla Aşk'ın belalardan uzaklaşmasını sağlayacaktır. Sühan, Hüşrübâ ve Zatü's-süver kalesi konusunda başına gelebilecek tehlikelere karşı da Aşk'ı ikaz eder. Sühan'ın uyarılarına rağmen Aşk, önce kılıcını Hüşrübâ'ya kaptırır sonra da Zatü's-süver kalesine doğru Hüşrübâ'nın ardından gider. Aşk, yine Sühan yardımıyla kaleden çıkar.

Bu çileli yol, Aşk'ın en perişan ve takatsiz olduğu zamanda kendisine müjde verilmesiyle tamamlanmak üzeredir. Bir sabah tasvirinden sonra Sühan, ihtiyar kılığında gelir ve onu Kalp şehrine götüreceği müjdesini verir. Yolculuk boyunca Aşk'ın yanında bulunan Gayret, burada gözden kaybolur. Sühan, Aşk'ı Kalp diyarına getirir. Hayret, İsmet, Molla Cünûn, Gayret, Sühan herkes oradadır. Sühan, ona çıktığı yolun başlangıç yeri olduğunu, aslında hep aynı yerde olduğunu haber verir. Artık Sühan ile yakınlığın sonu gelmiştir. Bundan sonrası Hayret'in işidir. Hayret onu alıp götürür ve vuslat perdeleri bir bir açılır. Hikâye burada sona erer.

Görüldüğü gibi Hüsn ü Aşk'ta yer alan; Hüsn, Aşk, Edeb Mektebi, Molla Cünûn, Hayret, Gayret, İsmet, gibi şahıs isimleri büyük ölçüde tasavufi kavramlardır ve bunlar temsil ettiği mana ile hikâyede şahsiyet kazanmıştır. Eserde geçen dev, cadı, gam harabeleri, kuyu, ateş denizi, Zatü's-süver kalesi gibi kavramlar ise vahdete ulaşmadaki zorlukları karşılayan temsili unsurlardır. Belirtilen özellikleri ile eser, baştan sona seyr-i süluk'u yani şahsî bir seyri anlatmaktadır.

Galib'in 1783'te henüz 26 yaşında iken kaleme aldığı Hüsn ü Aşk, Türk edebiyat tarihinde müstesna bir yere sahiptir. Galib'in yakın arkadaşı ve aynı zamanda şair olan tezkire yazarı Esrar Dede, Hüsn ü Aşk'ın özgün ve tek oluşunu şöyle ifade eder: "Yigirmi altı yaşında iken esrâr-ı makâmât-ı sülûk-ı mevlevî ve âsâr-ı envâr-ı lâmi'a-i âyât-ı Mesnevîyi hâvî Hüsn ü 'Aşk nâmında bir te'lif-i celîl ser-zede-i tab'-ı bî-misilleri olmuştur ki memâlik-i Rûmda lisân-ı Türkiyye üzre ana mümâsil bir nazm inşâ olındığı kimsenin mesmû'ı olmamıştır" (Genç, 2000, s. 376). Edebiyat tarihleri ve edebiyat araştırmacıları, Galib'in klasik Türk şiirinin son ve en önemli temsilcisi ve Hüsn ü Aşk'ın da özgün bir eser olduğu konusunda birleşmektedir.¹ Konuyla ilgili Banarlı şöyle der: "Onun fikir, hayal ve ahenk şaşası içinde meydana getirdiği bu eser, şairine hem bir şaheser kazandırmış hem de haklı ve devamlı bir şöret sağlamıştır" (Banarlı, 1971, s.770). Hüsn ü Aşk'ı yazıldığı tarihten bu yana bir benzeri yazılmamış tek eser olarak tanımlayan Gölpinarlı, Hüsn ü Aşk'ta bazı eserlerin tesiri olduğunu belirtmekle birlikte taklit olmadığına özellikle vurgu yapmaktadır; "Hüsn ü Aşk, gerçekten de yazıldığı tarihten bu yana, bir benzeri yazılmamış, tek eser olarak kalmıştır" (Gölpinarlı, 1976, s. 36-39).²

2.2. Hüsn ü Aşk Tesirinde Yazılan Eserler

2.2.1. Refî'-i Âmidî, Cân u Cânân

Cân u Cânân, Refî'-i Âmidî'nin H.1205 (M.1790/1791) tarihinde yazdığı eseridir (Üstüner, 2003, s.19).

Hüsn ü Aşk'a nazire olarak yazılan Cân u Cânân, 2148 beyittir ve Hüsn ü Aşk'la aynı olarak *mef'ûlü/mefâilün/feûlün* vezniyle yazılmıştır. Yine Hüsn ü Aşk'ta olduğu gibi hem tasavvufi aşk konuludur hem de anlatım şekli ile alegorik bir eserdir.³

Eserde, klasik mesnevi kompozisyonuna uygun olarak tevhid, naat, miraciye ve sebab-i telif kısımlarından sonra asıl hikâye başlar ve eser hatime bölümü ile son bulur.

Sebab-i te'lif kısmında Refî, zaman zaman Nâbî'nin 'nev-icâd' ve 'pâk' bir eser olan Hayrâbâd'ı okuduğunu ve Nâbî'nin bu eserle cihanda baki olacağını belirtir. Devamında Galib'in adını zikretmeden, dolaylı olarak 'zât-ı 'azîz-i nükte-perver' terkibi ile Galib'e işaret eder:

Bir zât-ı 'azîz-i nükte-perver
Yapdı ana bir 'adîl-i hoş-ter (175)

Refî, Galib'in sanatını inkâr etmeyerek onun Nâbî hakkındaki söylediklerini; '*Merhûm olur mu hiç mercûm*' (177/2) gerekçesiyle eleştirir ve '*Nâbî ile beldemiz yakındır*'(180/1) dediği Nâbî'yi ona atılan bu taştan kurtarmak için nazire yazmaya karar verir. Refî, Galib'in Hüsn ü

¹ Yerli ve Batılı araştırmacıların Hüsn ü Aşk'ın özgün ve şaheser oluşu ile ilgili açıklamaları için bk.: Yüksel, S. (1980). A.g.e., s.127-132.

² Gölpinarlı aynı eserde, Galib'in Hüsn ü Aşk'ında, İbnî Sinâ'nın Risâletü't-Tayr'ı, Şihâbeddîn-i Sühreverdî-i Mak-tûl'un Mûnisü'l Uşşâk'ı, Fuzûlî'nin Sihat ü Maraz'ının tesiri olduğunu eserlerin özetlerini vererek belirtir.

³ Türk edebiyatında alegorik anlatımlı eserler hakkında geniş bilgi için bk.: Açıl, B. (2013), a.g.e.

Aşk'a nazire yazılamayacağını ifade etmek üzere söylediği '*beş beytine bir nazîre söyle*' mısraını tazmin ederek '*Ben de bir eser idüp hoş inşa*'(183/2) der ve Galib gibi eserinin feyzini Mesnevî'den aldığını belirtir: '*Aldım anı ben de mesnevî*'den' (191/2) Bu açıklamanın hemen ardından ise eserinin, 'nazîre-i tam' olması için '*Vâdisini lîk bâz aldım*' demektedir:

Zann itme ma'ânisini çalldım
Vâdisini lîk bâz aldım (192)

Tâ ola ana nazîre-i tam
Âsân ola tâ ki anı ilzâm (193)

Yine kastının söz davası değil, sadece cevap yazmak olduğunu da belirtir:

Da'vâ-yı sühan degil bu ancak
Kasdım ana bir cevâb yazmak (195)

Devamında ise eserinin sadece bir cevap olmaktan öte, Hüsn ü Aşk'ı kastederek ondaki mana ve hayallere, mazmunlara bedel sayılacak bir eser olduğunu vurgular.

Gölpınarlı, Refî'inin bu eserini basit bir taklit olarak görür ve şairin emeğine yazık, der (Gölpınarlı, 1976, s.40).

Cân u Cânân adlı eserde kahramanların doğumu, nişanlanmaları, mektebe başlamaları, kabilenin önde gelen kişisi olan Hayret'in âşıkların görüşmelerini yasaklaması, ayrılık, Cânân'ın kabileden istenmesi, yol, yolculuk, yolculukta Cân'ın başından geçenler ve vuslat şeklinde seyreden olaylar, Hüsn ü Aşk ile tamamen paralel bir yapı arz etmektedir. Kişi ve yer adları dışında olay örgüsü ve kurgu, Hüsn ü Aşk'la tamamen benzer seyretmektedir. Kişi adlarının kelime manası dikkate alındığında da Cân u Cânân'nın konu itibarıyla Hüsn ü Aşk'tan ayrılmadığı görülür.

Cân u Cânân'da Hüsn ü Aşk'tan farklı olan sadece şu hususlardır: Cân ve Cânân doğduğunda bunlara isim düşünülürken Cânân'a sırayla Hümâ, Arzû, Serv; Cân'a sırayla Edhem, Kanber, Kumrı adları verilir. Bu isimler hikâyenin devamında da Cân ve Cânân ile ilişkilendirilmiştir. Hatırlanmalıdır ki Hüsn ü Aşk'ta hikâye kahramanlarına verilen adlar aşkı uğruna can veren gerçek âşık'ın sembolü olan kişilerdir. Burada ise âşık kişiyi temsil etmede gelenekte herhangi bir temsil özelliği bulunmayan adeta sıradan isimler söz konusu edilir. Yine, Hüsn ü Aşk'tan farklı olarak Cân u Cânân'a ad koymada kaza ve kaderin hükmü vurgulanmamıştır. Nişanlanmada Cânân'a mehir verilmesi, Hüdâ'nın getirdiği hediyelerin içinde at ve kılıcın yanında zırh da olması, Cân kaleden çıkınca Hüdâ'nın ok ve yay getirmesi de iki eser arasındaki diğer farklılardır. Son olarak Hüsn ü Aşk'ta, Aşk'ı, Hüsn'ün yanına götüren kişi Hayret'tir. Cân u Cânân'da, Cân tek başına köşke girer fakat içinde bulunduğu halin 'hayret' olduğu belirtilir.

İki eser arasında tamamen paralel seyreden yapı dışında yukarıda belirtilen farklılıklarda görüldüğü gibi bunların metnin kurgusuna ve olaylara hiçbir katkısı olmadığı belirtilmelidir. Örneğin Cân ve Cânân'ın doğumunda önerilen adların hakiki âşık'ı temsil eden adlar olmaması, Hüdâ'nın Cân'a getirdiği ok, yay ve zırhın fonksiyonuna eserin devamında hiç değinilmemesi gibi hususları, Cân u Cânân'ın Hüsn ü Aşk'ı taklitten öteye gidemediğinin delili olarak görmek mümkündür.

2.2.2. Mîr Mehmed Dâniş, Gülşen-i Dâniş

Hüsn ü Aşk'a nazire/cevap olan 1820-1830 tarihleri arasında kaleme alınan diğer eser, Mîr Mehmed Dâniş'in Gülşen-i Dâniş adlı eseridir. Eserin sebab-i telif kısmında, mana padişahı olan şairlerin yer aldığı bir mecliste nazım ve gazeller okunurken Mesnevî açılır, herkes hayranlıkla dinler. Söz, Hüsn ü Aşk'a gelir. Ondan şiirler okunur, herkes Galib ve eserine övgüler yağdırır. Öyle bir hal olur ki meclistekiler mest olmuştur. Mecliste bulunan bir söz üstadı, Dâniş'e seslenerek bu eserin eşsizliğinden ve anlaşılmasının güç olduğundan söz eder.

Tab' olmalı kahramân-ı ma'na
Feth etmesi hayli zûr zîrâ (168)

Dâniş, Gâlib'in eserinin bir benzerinin yazılmasının zorluğunu ve şairlikte onu geçmenin mümkün olmadığını vurgulamakla birlikte bir nazire yazmaya karar verir. Eserinin adını da Gülşen-i Dâniş olarak belirler. "Çün Gülşen-i Dâniş est nâmeş" (198)

Gülşen-i Dâniş, tevhid, münacat, naat ve sebab-i telif kısımları bulunan tamamlanmamış bir mesnevidir. Bilinen tek nüshasından hareketle neşredilen metin, mevcut haliyle 593 beyittir. Eser, Hüsn ü Aşk ile aynı olan *mef'ûlü/mefâilün/feûlün* vezniyle yazılmıştır. Sebeb-i telifte anlatılanlar ve hikâye kahramanlarından Celâl, Cemâl, Meylî'nin temsil ettiği mana dikkate alındığında eser için tasavvufi ve alegorik bir eserdir, demek mümkündür.

Eserin Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının yer aldığı ilk bölümünde şair, sembol olan aşk kahramanlarından Mecnun, Leyla, Ferhad'ın adlarını zikreder.

Eserin konusu şöyledir: Mücizevi söz söylemeye muktedir bir şair ve aşk şarabı ile sarhoş olan Meylî, Ferhad ile hem-rah, Mecnun ile yoldaştır. Dünya ile alakasını kesmiş, önu aşk, arkası aşk, şişesi ve kadehi aşktır. Meylî meyhaneye gider ve meyhane köşesinde peri gibi bir güzel görür:

Nâ-gâh o 'âşık-cefâ-keş
Bir kûşede gördi bir perî-veş (258)

Gördüğü güzelin kendi gibi ızdıraba düştüğünü görür ve ona feryadının sebebini sorar. Peri gibi olan güzel, adının Cemâl olduğunu, geçen baharda etrafta gezip bakınırken Celâl adında bir güzel gördüğünü ve gönlünü kaptırdığını, bu yılın baharının yaklaşmakta olduğunu, onun hasretini çektiğini ve bu aşka düştüğünden beri meyhaneyi mesken edindiğini söyler. Meylî bu durumu vakitsiz bir iş olarak kaza ile ilişkilendirir:

Meylî dedi ki ke'y belâ-yı nâ-geh
Her bir sühanın kazâ-yı nâ-geh (331)

Meylî, Cemâl'e veda ederek Celâl'i bulmak için yola çıkar. Meylî, Celâl'i bulmak için bazen rahip kılığında bazen de zahid gibi görünerek Rey şehrini köşe bucak gezer. Sonunda bir pazara gelir, ansızın bir köşede zamanın ikinci Yusuf'u olan Celâl'i görür:

Ammâ o büt-i huçeste-dîdâr
Hayrân idi hemçü nakş-ı dîvâr (434)

Halinde 'ayân hâlet-i 'aşk
Zahirdi yüzünde sûret-i aşk (436)

Meylî, Celâl'in yanına giderek neyi olduğunu sorar. Celâl, "Ayrılık ateşi beni yaktı" der. Meylî ona müjde vererek Cemâl'in aşkını anlatır. Meylî ile Celâl o gece bir aradır. Kapkara olan bu gece; cefa dalgaları, siyahlığında gizli girdap ve karasından tufan görünen belaların coştığı bir gecedir. Sabaha kadar Celâl ayrılık derdini anlatacaktır. Meylî onu avutmak için gazeller söyler, nasihat eder, birlikte figan eder, fakat Celâl'in ızdırabı dinmez. Bunun üzerine Cemâl'e bir kıssa anlatmaya başlar. Kıssa henüz yeni başlamışken eser burada son bulur.

Gülşen-i Dâniş, öncelikle tasavvufî ve alegorik olmasıyla Hüsn ü Aşk'la benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte iki eser arasında ilk bakışta doğrudan bir benzerlik görülmemektedir. Öyle ki Hüsn ü Aşk'ta olaylar ana karakterlerin 'doğum'u ile başlar, mektepte aşık olma, ayrılık ve vuslat yolunda Aşk'ın maceraları şeklinde devam eder. Dâniş'in eseri ise, Cemâl ve Celâl'in ayrılık evresiyle başlar ve iki sevgilinin öncesinde karşılaştığı bilgisi geriye dönük anlatımla bildirilir. Yine, Hüsn ü Aşk'ın tamamında sembolik olan yer adlarından farklı olarak Gülşen-i Dâniş'de reel gerçekliği olan Rey ve Şiraz şehirlerinden bahsedilir. Eserin belirtilen özellikleri Hüsn ü Aşk'tan ayrıldığı hususlardır.

İki esere daha yakından bakıldığında ise temel özelliklerin örtüştüğü görülür. Bunlardan ilki karakterlerin rol ve özelliklerinin benzerliğidir. Gülşen-i Dâniş'de, kahraman adlarının anlamından hareketle Cemâl, maşuk'u temsil etmektedir. Bu da Hüsn ile Cemâl'in aynı temsil özelliğine sahip olduğunu gösterir. Hüsn ü Aşk'taki Aşk'ı ise Celâl karşılamaktadır. Her iki eserde bu karakterler aynı özelliklere sahiptir. Buna göre: Ayrılık evresinde ve öncesinde Hüsn ve Cemâl'in aşk konusunda talip olan ilk taraf olması şeklindeki tavırları karşısında Aşk, 'lâl, hâmûş, sever mi sevmez mi bilinmez, hayret' içindedir, Celâl de 'bî-ruh, hayran"dır.

Hüsn ü Aşk'ta Sühan'ın âşık ile maşuku bir araya getirme görevini Gülşen-i Dâniş'de Meylî üstlenmiştir. Güzellik ve aşk bilgisine sahip olan Sühan ile aşk şarabıyla sarhoş, düşüncesi ve her yanı aşk olan Meylî aynı özelliklere sahiptir. Yine Sühan'ın, söz ve şiirle olan alakası, Gülşen-i Dâniş'de Meylî'nin '*şâ'ir-i sühan-sâz*' olmasıyla karşılanmıştır. Sühan ve Meylî'nin âşık ile maşuk'un ilk halini değerlendirmede de bakışı aynıdır: Aşkını dile getiren ilk tarafın Hüsn olması durumunu Sühan, '*kec-nümûn*' ve '*başka bir yol icad etmiş*' şeklinde değerlendirirken; Gülşen-i Dâniş'de aşkını dile getiren ilk tarafın Cemâl olması durumunu Meylî, '*belâ-yı nâgeh, kazâ-yı nâ-geh*' olarak görür. Her iki eserde de durum kaza ve kaderin bir iradesi olarak değerlendirilir.

2.2.3. Keçecizâde İzzet Molla, Gülşen-i Aşk

Gülşen-i Aşk, Keçecizâde İzzet Molla'nın 1812/1813 tarihli eseridir.

Eserde, münacat, naat konulu şiirlerden sonra 'âgâz-ı dâsîtan' bölümü gelir. Eserin sebep-i telif kısmı bulunmamaktadır. Alegorik bir anlatımla kaleme alınması ve tasavvufî aşkı konu etmesi itibarıyla Gülşen-i Aşk'ın Hüsn ü Aşk'a nazire veya Hüsn ü Aşk'tan mülhem bir eser olduğu kanaatine varılmaktadır.¹ Bununla birlikte eserde, yazarın da kahraman olarak bizzat yer alması ile Galib'in Hüsn ü Aşk'ına bir nazire olarak değil, ondan ilham almış olmakla beraber

¹ Belirtilmelidir ki kaynaklarda Gülşen-i Aşk için Hüsn ü Aşk'a nazire olarak yazıldığı değil ondan mülhem ve Galip etkisinde yazıldığı vurgusu yapılmaktadır. Bununla birlikte nazire olduğu belirtilen ifadelerde ise kastedilenin 'mülhem' olduğu görülmektedir. Bk.: Tanpınar, A.H. ((1988). *19. Asır Türk edebiyatı tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, s. 9.; Kocatürk, Vasfî Mahir (1964). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Edebiyat Yay. s.593.; Budak, A.- Kanar, M. (2017). *Gülşen-i Aşk*, İst.: Bilge Kültür Sanat, s.47-48.,

eski şiir geleneğinin sınırlarını epey zorlamış ve aşmış bir eser olarak değerlendirmenin daha doğru olduğu da belirtilir (Budak ve Kanar, 2017, s.47).

Gülşen-i Aşk, Hüsn ü Aşk'tan farklı olarak *fe'ilâtün/ mefâ'ilün/fe'ilün* vezni ile yazılmış olup 290 beyitten oluşan kısa bir mesnevidir. İzzet Molla eserin hatime kısmında manzum tarih düşürdüğü bölümde eseri için 'nev manzûme' ifadesini kullanır (Karacasu, 2009, s.694-695).

Eserin konusu şöyledir: Bir seher vakti gülbahçesinde; Kays, Ferhad, Vâmık, Azra, Leyla'nın burada olduğu 'meclis-i aşk'ta, sohbet-i aşk yapılmaktadır. Bülbül, İzzet'i davete şimdiye kadar gitmediği için bahçıvanı azarlar ve gidip çağırmasını söyler. Bülbül, Semt-i hicrân'da, mihnet sokağına, oradan dert pazarına gider. Semt-i efgân'a gelir, Külbe-i ahzân'ın kapısını çalar. Kapıyı âh ve figân'ın iniltileri açınca İzzet'in evde olduğunu anlar ve meclise davet eder. Ayrılık derdinden mecalsiz kalan İzzet, sevgilinin olmadığı bir yerde olamam, diye daveti reddeder. Bülbül, bu sefer Kays'ı gönderir fakat sözlerini anlamadığı için Mecnun'la sohbet mümkün olmaz. Ferhat gider, sevgilini meclise çağırdık, diye yemin ederek İzzet'i gelmeye ikna eder. Birlikte reh-i visâle yola çıkarlar. Karşılına suyu zehirli akan bir çeşme çıkar. Çeşmenin taşında aşk gülbahçesinin semti yazan tarafa doğru yola devam ederler. Fakat gidilen bu yol iki dağ arasında yılanlarla dolu gam vadisidir. Ferhat korkudan ölür. Yalnız kalan İzzet, Allah'a yalvarır. Gam vadisinde bir mağaraya sığınır, fakat orası ejderhanın ağzıdır. İzzet, âhı ile kalbi yanan ejder, sayısız zulm eder. Allah, merhamet ederek ateşe atmak üzere ejderi göğe çektirir. Ejderha göğe çekilip ateş topuna yaklaşınca ejderin ağzında olan İzzet harareti hisseder, korkudan titrer ve Allah'a dua eder. İzzet, duası kabul olunarak Cebrail'in kanadında toprağa indirilir, toprağa inince sevinçten ağlar, Allah'a secde eder, bir müddet secdede âh edip inler. Bin sene gözünü toprağa diker: "*Hayret elverdi çeşm-i eflâke (210/2)*" Bu hal ile çok fazla âh edip gözyaşı döker. Sonra yanına bir Pir gelir. İzzet, ona gülbahçesinin yerini, meclisi ve sevgilisini sorar. Pir, *ey müptelâ-yı kesret-i hâb*, gördüğün gül bahçesi rüyadır, hayaldir. Gül bahçesi dağıldı, güller hazana erdi bülbüller gitti, der. İzzet, ben o gülbahçesi için ne elemeler, kederler çektim, anlatsam ahımın dumanı berbad eder, der. Pir, bu cevabı duyunca hâmuş olur: '*Bir zaman bahr-i hayrete daldı/ Bîkesin haline şaşıp kaldı*' (237). Sonra dilberin kim, seni bu hale getiren kim der. İzzet cevap verir:

'Aşk nâmında bir civân sevdim
Tenim içre misâl-i cân sevdim' (242)

'İşitip ânı derd nâk oldum
Yüzünü görmeden helâk oldum' (244)

Daha sonra Pir, adının Mevlânâ Celâleddin olduğunu ve aşktan haber vermek üzere Allah'ın kendini sebep kıldığını söyler ve eserde Pir'in aşk ayetini tefsir ettiği bölüm gelir. Bu bölümde Mevlâna İzzet'e '*ey derviş*' diye seslenir ve âlemin varlık sebebinin aşk olduğunu belirtir. Ağlatan da güldüren de aşk'tır ve onu âh ile bulursun, der. Devamında "*ey müridim*" hemen âh et, kurtuluş âh ve gözyaşı iledir, diye nasihat eder ve vuslat bezmine girmesi için dua eder, Hû deyip kaybolur. İzzet, nasihatı dinler ve bin sene daha âh eder, öyle âh eder ki âhlarından güneşi kışkandıracak bir nur belirir:

Meğer ol nûr imiş hakikat-ı aşk
Anda mestûr imiş hakikat-i aşk (274)

İzzet'i nûr edince istî'râb
Vuslat-ı aşka oldu fursatyâb (275)

Aşk ateşi herkesi yakınca, âşık ile maşuk ortadan kalkar ve geriye sadece Mevlâ kalır. Hatime kısmı aynı zamanda Mevlânâ'ya övgü başlıklı da içerir. Şair, sözünü Mesnevi'den aldığı ifade eder:

Aşkı ben Mevlevîden öğrendim
Sühanımı Mesnevi'den öğrendim (282)

Gülşen-i Aşk'ta kahramanın, İzzet olması dikkatiyle, çıktığı yolculuk ve bu yoldaki maceraları söz konusu edilir. Aşk'ı bulmak üzere çıkılan yolculuğun ilk aşaması kahramanın çeşmeye rast gelip yolunu şaşırması, yılanlarla çevrili gam vadisine gelmesi ve ejderhanın ağzına girmesi dışında durağan seyrederek. Sonraki süreç; bir süre secdede, bin yıl gözünü toprağa dikmiş şekilde ve bin yıl âh etme şeklindedir.

İzzet'in birlikte yola çıktığı Ferhat, karşılaşılan ilk sıkıntıda ölür ve İzzet yola yalnız devam eder. Mevlânâ'nın nasihatı ve rehberliğinde yine yalnız devam edecektir. Bu aşamada İzzet, yolun bilincinde olarak nasihatı dinler ve âh edip gözyaşı döker. Sonunda vahdet gerçekleşir. Belirtilen dikkatlerle eserde, İzzet Molla'nın Mevlevilikle olan münasebetinin öncesi ve sonrasının anlatıldığı söylenebilir. Pîr olarak gelen Mevlânâ'nın İzzet'e hitapları bu itibarla önemlidir. Pîr'in İzzet'e hitabı sırayla, ilk karşılaştıklarında 'ey müptelâ-yı kesret-i hâb'dır, derdinin aşk oluşunu öğrenmesiyle aşkın tefsirini yaparken 'ey derviş', nasihat ederken de 'ey müridim' şeklindedir. Bunu, İzzet Molla'nın eserdeki manevi hallerinin evreleri olarak görmek mümkündür. Eserin sonunda Mevlânâ'nın övüldüğü bölümde İzzet Molla'nın "aşk'ı Mevlevîden öğrendim, sözü Mesnevi'den" demesi bunu desteklemektedir, denebilir.¹

Gülşen-i Aşk, salikin vahdete erme yolunda karşı karşıya kaldığı sıkıntıları anlatması ve bunları aşarak vahdete ermesi ile en genel hatlarıyla Hüsn ü Aşk'la benzerdir. Hüsn ü Aşk ve Gülşen-i Aşk mukayese edildiğinde en temel benzerliğin 'yol/yolculuk' olduğu görülür. Yine gam vadisi, yılanlar, ejderha motif ve tasvirlerin anlatım ve üslubu Galib'in eserini hatırlatmaktadır. Her iki hikâyede de sevgiliye vuslat için çıkılan yolculukta âşık, çeşitli dert ve belalara duçar olur, yol gösteren bir rehberin yardımıyla sonunda vuslata erer. Hüsn ü Aşk'ta Aşk'a yol gösteren Sühan'dır, Gülşen-i Aşk'ta İzzet'e yol gösteren Mevlânâ'dır. Her iki karakter de aşk sırrına vakıf kişiler olarak tanıtılır ve elbette ikisi de şiir söyleme vasfına sahiptir. Yine Galib'in Hüsn ü Aşk'ta sözü Mesnevi'den aldığı ifade belirttiği ifade Gülşen-i Aşk'ta da tekrarlanmıştır:

Aşkı ben Mevlevî'den öğrendim
Sühanımı Mesnevi'den öğrendim (282)

Farklı olarak; Hüsn ü Aşk, Hüsn ve Aşk'ın doğumu ile başlar, mektepte âşık olmalarından sonra ayrılıkla devam eden olaylar Aşk'ın sevgiliye kavuşmak için yolun mahiyetinin bilincinde olarak yolculuğa çıkması şeklinde devam eder. Gülşen-i Aşk ise sevgililerin ayrılık evresinde başlar, eserde aşkın öncesine dair bilgi verilmemekle beraber İzzet, aşkın farkında olarak görmeden helak olduğu sevgiliye doğru yola çıkar. İzzet, bu yolculuğa çıkarken Mevlânâ ile karşılaşınca kadar yolun mahiyetinden haberdar değildir. Yine, Hüsn ü Aşk'ın kahramanı olan Aşk, bu yolda birçok macera yaşar. İzzet ise durağan, hareketsiz bir süreçle bu yolu ta-

¹ Eserde İzzet Molla'nın ifade ettiği gibi Mesnevi'nin tesirleri oldukça fazladır. Mesnevi'deki hikâyelerde genellikle nefsi temsil eden ejderha ve yılanlar. Eserde Pir, sevgiliye ulaşmak isteyen İzzet'e âh edip gözyaşı dökmeye yönünde telkinde bulunmuştur. Bu yaklaşım Mesnevi'de 2. ciltte geçen helva satan çocuk ve borçlu şeyh, diye bilinen hikâyesini hatırlatmaktadır. Hikâyede Hakk'ın rahmetine ermede gözyaşı dökmenin ve âh etmenin gereği anlatılmaktadır. Bk.: İZBUDAK, Veled (1995). *Mesnevi*, C.II, Ankara: Meb Yay., s.30.

mamlar. Aynı konuyu ele alan her iki eserde farklılık arz eden bu hususlar, şairlerin konuya yaklaşımları ve bakış açılarındaki farklılıklar olarak yorumlanabilir. Her iki eserin vezinlerinin de farklı olması, nazire geleneğinde vezin zarureti bilmesi muhakkak olan İzzet Molla'nın bilinçli bir tavır olarak Hüsn ü Aşk'tan farklı bir yaklaşım içinde olduğunun göstergesidir, denebilir.

Ayrıca Hüsn ü Aşk'ta Aşk'ın Hüsn'e doğru yolculuğu anlatılırken Gülşen-i Aşk'ta şairin kendisi olan İzzet'in Aşk'a doğru yolculuğu iki eser arasındaki en temel fark gibi görünmektedir. Oysa bu durum aslında iki eserin benzer yönlerindedir. Şöyle ki Gülşen-i Aşk'ın ilk bölümü olan münacat kısmında şair, 'Ma'nî-yi aşk hubb-ı zâtındır' (10) ifadesiyle aşk'ın Allah'ın zatında olduğuna işaret eder. Dolayısıyla İzzet'in aradığı Aşk, Allah'ın zatında olmasıyla Mutlak Hakikat olan sevgilidir. Yine eserde İzzet'i davete gelenlerin Mecnun ve Ferhat olması, İzzet'in kendi sevgilisini Şirin'le mukayese etmesi gibi hususlar İzzet'in âşık'ı temsil ettiğine işaret eder.

2.2.4. Keçecizâde İzzet Molla, Nâz u Niyâz

Hüsn ü Aşk'tan mülhem olduğu belirtilen¹ bir diğer eser 1829/1830 tarihli Keçecizâde İzzet Molla'nın Nâz u Niyâz adlı eseridir. Yarım kalmış olan eser, iki nüshadan hareketle neşredilen metinde 302 beyittir. Eser; mesnevi tertibine uygun olarak münacat, naat, dört halifeye ve Mevlânâ'ya övgü bölümlerinden sonra 20 beyitten oluşan sebep-i telif kısımlarını ihtiva eder. Eserde söz evliyalarından bahsedilen bölümde Galib'in de adı geçer:

Eser, Hüsn ü Aşk'ın da vezni olan *mef'ûlü/mefâilün/feûlün* kalıbıyla yazılmıştır.

Münacat kısmında İzzet Molla; nâz ve niyâz kavramlarına dikkat çeker, sonrasında Mecnun, Leyla, Şirin ve Ferhad'ın adlarını zikreder ve şairliği için münacatta bulunur. Şairin aşk ekseninde sembol olan aşk kahramanlarını bir araya getirmesi ve ardından şairliği için dua etmesi, eserin konusunun aşk olacağını göstermektedir.

Eserin 20 beyit olan sebep-i telif kısmında, bezmgâh-ı hayret'te bir gece, söz söyleme sırası Sükût'a gelmiştir. Bezmin nedimi Hayret'tir, sohbet konusu ise 'hâmûşluk'dur. Mecliste bulunan keman, tanbur, ney, kanun ve tef dahi bu 'hâmûşluk'ın sohbetine riayet etmektedir. Bu sohbet öyle bir hal alır ki Hayret'i dahi korku alır, o mertebede soru sormaya dillerde kudret yoktur:

Bezmün ider oldı vahşetinden
Hayret dahi havf hasretinden (301)

Ol mertebe kim zebânda hayret
Yokdı sebebin su'âle kudret (302)

Sebeb-i nazmda tasvir edilen meclisin 'Bezmgâh-ı hayret' ve bu meclisin nediminin de yine 'Hayret' olması, söz sırasının 'Sükût'ta olması, eserin tasavvufi aşkı konu eden bir yapı arz edeceğini göstermektedir. Buna göre içinde bulunulan ilk durum/hal 'hayret'tir.

Her ne kadar hikâyenin devamı olmasa da ilk hal/makam'ın 'hayret' olması Hüsn ü Aşk'ta, Aşk'ın ilk hali olan 'hayret'le ilişkilendirilebilir. Öyle ki Hüsn ü Aşk'ta, Hüsn'ün aşkı söz ko-

¹ Eserin metnini ilk kez neşreden araştırmacı Ebubekir S. Şahin, makalesinde konuya dair, İzzet Molla'nın Nâz u Niyâz adlı eserinin varlığından yakın zamana kadar kaynaklarda söz edilmediğine sonrasında ise ismen varlığına işaret edildiğini belirtir. Şahin, eserin adı ve sebep-i nazım bölümünde anlatılan meclis tasvirinden hareketle Hüsn ü Aşk'a nazire olarak tasarlanan bir eser olduğu kanaatini dile getirir. Bk.: Şahin, E.. (2013). *a.g.m.*, s.148, 158.

nusu edilirken Aşk , ‘hayret içre hayret’ tir. Yine Nâz u Niyâz, Hayret karakteri ile Hüsn ü Aşk ile ayrıca benzerlik göstermektedir.

Eserin adından hareketle Nâz, Niyâz ve diğer karakterlerden Hayret ve Sükût’un tasavvufi kavramlar olması, eserin alegorik bir yapı arz edeceğini göstermektedir. Bu itibarla eser Hüsn ü Aşk’la benzerlik gösterir.

2.2.5. Yenişehirli Avnî, Âteşgede

Hüsn ü Aşk’tan mülhem olduğu belirtilen diğer bir eser ise Yenişehirli Avnî Bey’in tamamlanmamış olan Âteşgede’sidir.¹

Âteşgede, yarım kalmış bir mesnevidir. 249 beyit olan eserde başlığı olmayan ilk 112 beyit belli aralıklarla tevhid, münacaat, naat, sebep-i telif muhtevalıdır.

Âteşgede’de Galib ve Hüsn ü Aşk zikredilmemekle birlikte eserin müstensihlerinden Suud el-Mevlevî, esere “Nâ-tamam bir mesnevî-i garrâdur ki Şeyh Gâlib’in (Hüsn ü Aşk)’ını ta’kiben yazılmıştır.” ibaresini der-kenar olarak düşmüştür.²

Eser mevcut haliyle 249 beyittir ve Hüsn ü Aşk’ın da vezni olan *mef’ûlü/mefâilün/feûlün* kalıbıyla yazılmıştır.

Mesnevinin ilk bölümünde şair, nâr ve nûr kelimelerini aşk ile özdeşleştirir ve imkân âleminin yaratılması bu nur ile olur ve âdemoğlunun hamurunun mayasının bu ateş olduğu belirtilir.

Eserin ‘*Ahvâl-i nâr-ı mecâz*’ bölümünde mana şeb-çerâğına talib olan salike her çerağın Pervâneşi olma yanacaksın ciğerin hararetinin mahsulü, canlardaki sûz ve tâbdan olan ateşte yan, yoksa toprak olursun ikazında bulunularak bu ateşin özellikleri anlatılır.

Âgâz-ı dâstan bölümünde, gönlü yanık, yüreği yaralı garip bir derviş vardır, adı Pervâne’dir. Pervâne, nerede bir çerağ görse ona yaklaşır, nerede bir ateş, mum duysa süratle oraya yönelir. Pervâne, aya benzeyen sevgiliye kulaktan âşık olur:

Pervâne bu râzı çün işitdi
Allah diyüp tutuşdı gitti (157)

Ol mâha kulakdan ‘âşık oldı
K’anun gibi nârlarla toldı (158)

Sevgilinin bulunduğu şehre ateşi bol olan çok yol vardır. Bu yollar tıpkı parlak güneş ışınlarına benzer. Bu öyle bir güneştir ki ışıkları ona kavuşmak isteyenlere yol göstermektedir. Pervâne, vuslat için bu yola talip olur. Şebdiz adlı atla yola çıkar. Devam eden beyitlerde feleğin güneşi gibi cihanı kaplayan gaybî bir sultan anlatılır. Bu sultan her şeye gücü yetendir, yakma dese ateş yakmaz, akma dese su akmaz.

Devamında Peyk ve Pervâne’nin soru ve cevapları bölümünde Peyk, Pervâne’ye hangi diyardan ve yoldan geldiğini, adını, anne ve babasının kim olduğunu, yol ve mezhebini, üstadının

¹ Eser tamamlanmamış olduğundan edebiyat kaynaklarında eserin tarihine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle Avni Bey’in ölüm tarihi olan 1883 dikkate alınarak eser için genel bir ifadeyle bu tarihten önce yazılmıştır, denebilir. Şairin hayatı için bk.: Çavuşoğlu, Mehmet (1991). Avnî Bey, *TDVİA*, C.4.

² İlgili makalede eserin Saadetin Nuzhet Ergün tarafından verilen Hüsn ü Aşk’a nazire olarak vücuda getirilmeğe başlandığı fakat tamamlanamadığı bilgisi nakledilir. Bk.: Turan, L. (2008). *A.g.m.*, s.876.

kim olduğunu, hangi yola süluk ettiğini sorar. Pervâne; şehrinin ve vatanının gam cehennemi, adının gönül Pervânesi, Nar ve Lehib'in anne babası, büyük atasının Kaknüs, namazgâhının Ateşgede, üstadının Cünûn olduğunu ve kendisinin de Rufailer gibi ateşle oynadığını belirtir.

Bir sonraki bölümde simsiyah bir gece tasviri ve ardından ateşle dolu memleketin sultanının başıboş bir ateş yaktığı belirtilerek ateşin azameti ve yakıcılığı tasvir edilir. Pervâne, bu ateşe vücudunu teslim eder. Ateşte kıyamet kopar ve ateş, derhal gül bahçesine dönüşür. Sanki ay ve güneş bir burca girmiştir. Perde kalkar, arada sadece sad-çâk bir gömlek vardır. Kâinata bir gürlütu kopar, dünya başka bir surete girer, sahralar ve ovalar feryatla dolar ve matemden bir düğün yeri ortaya çıkar:

Bir hükm-i kazâ-yı nâb-gâhî
Mâtemünde kıldı sûr-gâhî (232)

Metnin devamında korkusuz aslan gibi ve siyah bir merd olan Gayret ortaya çıkar. Hikâye burada bittiği için Gayret'in rolünün ne olacağı belli değildir.

Eserde saliki temsil eden Pervâne, sevgiliye ulaşmak için çıktığı yolculukta kendini ateşe atmak gibi bazı mücadeleler vermesi ile Hüsn ü Aşk'taki Aşk ile benzerlik göstermektedir. Yine, ateş ve ateş merkezli mecazlar ve teşbihler ile Gayret adlı karakter, her iki eserin ortak unsurlarındandır. Son olarak Âteşgede'de Pervâne ve ateş gibi sembolik unsurlar olmasının yanında soyut ve tasavvufî bir kavram olarak Gayret'in ortaya çıkması eserin aynı zamanda alegorik bir yapı arz edeceğinin habercisidir. Âteşgede'yi bu yönüyle de Hüsn ü Aşk'la ilişkilendirmek mümkündür.

Ateşgede ile Hüsn ü Aşk arasındaki temel farklılık, Âteşgede'de Pervâne'nin sevgiliyi kullaktan duyarak aşık olması, ona ulaşma yolunda ilk olarak kendini ateşe atması yani maddi varlığını öncelikle yok etmesidir. Oysa Hüsn ü Aşk'ta kahramanların doğumu anlatılır ve çıktığı yolculukta Aşk ilk adımda kuyuya düşer ve bu manevi tekamülün henüz başlangıcıdır.

İki eser arasında belirtilen benzerlikler ve farklılıkları, şahsi tecrübeye dayanan ve her kişide farklı seyreden tekamülün tabii sonucu olarak görmek ve şair/kişilerin farklı yorumlamaları şeklinde değerlendirmek gerekir.¹

3. Sonuç

1782/1783'te kaleme alınan ve özgün bir eser olarak konumlandırılan Hüsn ü Aşk, kendinden sonra mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan, tespit edilebildiği kadarıyla, yukarıda belirtilen eserlere tesir etmiştir.² Hüsn ü Aşk ve ona nazire olduğu belirtilen eserler incelendiğinde aradaki benzerlikler ve farklılıkları şöyle sıralamak mümkündür:

¹ Tamamlanmamış bir eser olması ile kesin bir hüküm vermek mümkün olmamakla birlikte, şairin Mevlevilik ile münasabeti dikkate alındığında Âteşgede'nin, Mevlevilik'e dikkat çekmek gibi bir amaçla mı kaleme alınacağı sorusu akla gelebilir. Metinde geçen 'Pervânesi olma her çerâğın/Nârında yakılma her ocağın' (123) beytindeki çerağ, tasavvufî manası ile 'mürşit, yol gösteren'dir ve şair her mürşidin pervânesi olma demektedir. Yine, sevgilinin şehrine giden birçok yol oluşuna dikkat çekmek üzere sevgili-güneş teşbihi yapılması ve bu güneşin her bir ışığının ona ulaşmak isteyene yol gösterdiğinin belirtilmesi ile kastedilenin aynı gayeyi güden fakat tarzı, usulü, yöntemi farklı olan tarikatlar olduğunu düşünmek mümkündür. Bunun dışında Peyk'in Pervâne'yi tanımak için sorduğu soruların tamamı ve özellikle 'tarîk'ini sorması bu kabilden düşünülebilir.

Fakat belirtilen tüm hususlar, genel olarak yol gösterme şeklinde de düşünülebilir. Eserin tamamlanmamış olması, sonuca varmayı mümkün kılmamaktadır.

² Belirtilen eserlere ek olarak Ali Ekrem Bolayır'ın 1920'li yıllar boyunca kaleme aldığı Tâir-i İlâhî eserine de dikkat çekilmesi uygun olacaktır. Öncelikle konusu farklı olmakla birlikte alegorik bir yapı arz etmesi, üslup ve hayal un-

Vezin: Hüsn ü Aşk'a nazire veya ondan mülhem yazılan Cân u Cânân, Gülşen-i Dâniş, Nâz u Niyâz ve Âteşgede, Hüsn ü Aşk ile aynı olan *meḥ'ûlü/meḥ'âilün/fe'ûlün*' vezniyle yazılmıştır.

Gülşen-i Aşk, Hüsn ü Aşk'tan farklı olarak *fe'ilâtün/ meḥ'â'îlün/fe'ilün* vezniyle yazılmıştır.

Klasik edebiyatın nazire geleneğinde model alınan eserin veznine riayet etmek öncelikli ve genel bir teamüldür. Hüsn ü Aşk'tan mülhem olduğu belirtilen dört eserin aynı vezinle yazılması ve bu eserlerde konu, konunun ele alınışı, anlatım ve üslup dikkate alındığında Hüsn ü Aşk'ın model alındığı ve vezin ortaklığının bilinçli olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Gülşen-i Aşk'ta İzzet Molla'nın bu teamüle uymaması da yine bilinçli bir yaklaşım olarak görülmelidir.

Konu: Hüsn ü Aşk, tasavvufi aşk konulu olup salikin seyr-i sülkununun ve bu yoldaki mücadelelerinin anlatıldığı bir eserdir. Hüsn ü Aşk'tan mülhem olan eserlere bakıldığında ise hep-sinde aşk, ortak konudur ve kahraman isimleri, konunun ele alınışı ve anlatım şekliyle hareketle söz konusu edilen aşkın tasavvufi aşk olduğu anlaşılmaktadır.

Söz konusu eserlerin aşk konulu olmasının yanında bu eserlerde Hüsn ü Aşk'ın tesiri olması bakımından şu hususa dikkat çekmek gerekmektedir: Hüsn ü Aşk'ta Leyla, Mecnun, Ferhat ve Şirin'in adları hikâyenin başında vurgulanarak söz konusu edilmiş ve hikâye boyunca da özellikle Leyla ile Mecnun sık sık tekrarlanmıştır¹.

Hüsn ü Aşk'ta aşk'ın sembol isimlerinin bir arada zikredilme özelliği, Gülşen-i Dâniş, Gülşen-i Aşk, Nâz u Niyâz'da da tekrarlanmaktadır. Tamamlanmamış bir eser olması dikkatiyle Ateşgede'de mevcut haliyle böyle bir ortak özellik söz konusu değildir. Cân u Cânân'da ise, eserin bire bir Hüsn ü Aşk'ın talidi olmasına rağmen hikâye genelinde bu sembol aşk kahramanlarına telmih yapılmışsa da Hüsn ü Aşk'taki gibi vurgulanmamış hatta bu benzerlikten bilinçli olarak kaçınıldığını görülmüştür. Özellikle doğumdan sonra ad koymada hikâye kahramanlarına önerilen isimlerin Hüsn ü Aşk'takinin aksine herhangi bir temsil özelliği olmayan isimler olması bunu açıkça göstermektedir.

Anlatım şekli: Hüsn ü Aşk, kahramanların adları, konu, konunun ele alınışı, yol/yolculuk, üslup gibi hususiyetler bakımından tasavvufi ve alegoriktir.

Cân u Cânân, karakter adları, konu vs.'nin yanında Hüsn ü Aşk'ın tam bir taklidi olmasıyla da tasavvufi ve alegoriktir.

Gülşen-i Dâniş'te konu ve geçen şahıs adları olan Meylî, Celâl, Cemâl'in soyut ve tasavvufi kavramlar olması dikkate alındığında eser alegoriktir. Hüsn ü Aşk'tan farklı olarak Rey ve Şiraz gibi reel gerçekliği olan yer isimleri de vardır.

surları bakımından Hüsn ü Aşk ile benzerlik göstermesi bu esere işaret edilmesinde etken olmakla birlikte en temel sebep, Ali Ekrem'in Mehmet Aki'e yazdığı mektupta eserin telif sebebini; "*Hüsn ü Aşk'tan sonra bir mevzû üzerinde destan veya hikâye tarzında manzum bir kitap yazılmamıştır. İşte Tâir-i İllâhî bu yokluğu bir varlığa kalb etmek ümidiyle te'lif edildi... timsali bir eserdir ve fikr-i beşerin destanı demektir*" ifadesidir. Bu itibarla eser, her ne kadar konu ve vezin bakımından Hüsn ü Aşk'tan tamamen farklı olsa da Galib'in ve eserinin etkisinin devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Özgül, K. (Haz.), (2013). *Ali Ekrem Bolayır, Türk edebiyatının son mesnevi: Tâir-i İllâhî*, Ankara: Kurgan.

¹ Hüsn ü Aşk'ın bu özelliğini sadece aşk konulu bir eser olmasıyla ilişkilendirmek veya sadece telmih olarak görmek eksik bir tavır olur. Öyle ki bu Hüsn ü Aşk ve Leyla ile Mecnun arasında birçok benzerlik görülmektedir. Bu benzerlikler Galib'in belli bir iddiada olduğunu da gösterir demek mümkündür. Necmettin Turinay, Galib'in bu eserde asıl amacının Hayrâbâd'ı değil Fuzulî'yi aşmak olduğunu belirtir. Bk.: Turinay, Necmettin (1995). "Klasik Hikâyenin Son Merhalesi: Hüsn ü Aşk", *Şeyh Gâlib Kitabı*, İst. Büyük Şehir Belediyesi Yay., İst., s. 97.

Hüsn ü Aşk ve Leyla ile Mecnun arasındaki benzerlikler için ayrıca bk.: Aydın Yağcıoğlu, Songül (2009). *Leyla vü Mecnun ile Hüsn ü Aşk'ın karşılaştırılması olarak incelenmesi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (41), 181-216.

Gülşen-i Aşk'ta her ne kadar şairin kendisi şahıs kadrosunda bulunsa da eserin kahramanlarından olan Aşk, Gülşen-i Aşk meclisi ve bunların mahiyeti itibarıyla eserde alegorik unsurlar yer almaktadır. Bununla birlikte eserde geçen bülbül, Ferhad, Mecnun, ejderha, yılan, mağara gibi unsurlar ile aynı zamanda eserin sembolik bir yapı arz ettiği de görülür.

Tamamlanmamış olan Nâz u Niyâz'da eserin kahramanları olduğu tahmin edilen Nâz, Niyâz ve ayrıca Hayret dikkate alındığında soyut olan bu kavramların somutlaştırılmasıyla eserin alegorik bir yapı arz edeceğini söylemek mümkündür.

Âteşgede'nin karakterleri olan Pervâne, Peyk somut kavramlar olması ile eserde sembolik anlatım özellikleri olduğu gibi gaybî bir Sultan'ın olması, aşk ve ateş ile ilgili teşbih istiareler eserin alegorik bir yapı arz edeceğine de işaret etmektedir.

Şahıs Kadrosu: Hüsn ü Aşk'ın şahıs kadrosu, tasavvufi kavramlardan oluşur. Hüsn ü Aşk tesiriyle yazılan eserlerde de şahıs adlarının tasavvufi kavramlardan oluştuğu görülür. Bunun yanında belirtilen eserlerin hepsinde Hüsn ü Aşk ile ortak bir karakter bulunması da dikkat çeker. Karakterlerin eserlere göre dağılımı şöyledir:

Eser Adı	Kahramanlar
Hüsn ü Aşk	Hüsn, Aşk , Molla Cünûn , Sühan, Hayret , Gayret, İsmet, Huşrübâ
Cân u Cânân	Cân, Cânân, Şeyh-i Meczûb, Hüdâ, Hayret , Cehd, Şerm, Dilâviz
Gülşen-i Dâniş	Cemâl , Celâl, Meylî
Gülşen-i Aşk	İzzet, Aşk , Ferhâd, Mecnun, Mevlânâ
Nâz u Niyâz	Nâz, Niyâz, Hayret , Sükût
Âteşkede	Pervâne, Peyk, Gayret , Cünun , Gaybî bir sultan

Yukarıdaki tabloda söz konusu eserlerde yer alan şahıs kadrosu verilerek bunlardan ortak olanlar bold yapılarak vurgulanmıştır.

Söz konusu eserlerdeki karakterlerin hikâyedeki rol ve mahiyetleri, olaylar karşısındaki tavrı bakımından Hüsn ü Aşk ile benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Buna göre Hüsn ü Aşk'ta muhabbet ilk olarak Hüsn'den Aşk'a doğrudur, Aşk ise suskundur, sevip sevmediği belli değildir, hayret içre hayrettir. İki sevgili arasında aracı olan Sühan, bu durumu kaza ve kaderin uygunsuz hükmü olarak görür.

Cân u Cânân, Hüsn ü Aşk'ın taklidi olması ile karakterlerin taşıdığı anlam, rol, olaylar karşısındaki tavır gibi tüm özellikleri aynen muhafaza edilmiştir.

Gülşen-i Dâniş'te de aşk ilk olarak Cemâl'den Celâl'e doğrudur, Celâl ise bî-ruh ve hayran'dır. İki sevgili arasında aracı olan Meylî bu durumu vakitsiz bir iş olarak görür ve kader ve kaza ile ilişkilendirir.

Gülşen-i Aşk'ta durum farklıdır. İzzet, bizzat kahramandır ve yüzünü görmediği adı Aşk olan sevgiliyi aramak için Ferhat'la çıktığı yolda karşılarına çıkan çeşmenin yönlendirdiği yazıyla yanlış tarafa doğru gider. Ferhat ve İzzet, ilk olarak yılanlarla dolu gam vadisine geldiklerinde ikisi de "hayret"te kalır, daha sonra yolculuğun ilk aşamasında gözünü bin sene toprağa diken İzzet'in Pir ile karşılaşmadan önceki durumu "*Hayret elverdi çeşm-i eflâke*" ifadesiyle belirtilir ve bu hal içinde çok âh edip gözyaşı dökmüştür. Pir, gelip halini sorduğu İzzet'ten aldığı cevap karşısında hâmûş olur ve bir süre hayret denizine dalar. Bu durumu, Hüsn ü Aşk'ta âşık rolündeki Aşk'ın 'hayret' haliyle ilişkilendirmek mümkündür. Öyle ki Aşk, aşkının bilinci-

ne varmadan ve yola çıkmadan önce 'hayret' içindedir. İzzet ise yolculuğunun ilk aşamasında olsa da 'hayret'tedir ve henüz Pir karşısına çıkmamış ve aşkı tefsir etmemiştir. Pir, burada Sühan gibi yol gösterme rolündedir ve yine Sühan'ın aşktan haberdar olduğunda verdiği tepki gibi Pir de İzzet'in halini sorup öğrendiğinde bir zaman hayret denizinde kalır ve hamuş olur.

Nâz u Niyâz, tamamlanmamış bir eser olduğu için kahramanların aşk hallerini belirtmek mümkün olmamakla birlikte sebep-i telifte tarif edilen mecliste, meclisin nedimi Hayret'tir, söz sırası Sükût'tadır ve sohbetin konusu 'hâmûşluk'tur. Hayret, Sükût ve hâmûşluk, belirtilen ilk hal olması ile Hüsn ü Aşk ile ilişkilendirilebilir.

İlgili eserlerde âşık ile maşuka aracı olan: Hüdâ, Meylî ve Pir olan Mevlânâ aşktan haberdar olmaları ve şiir söylemeye muktedir olmaları bakımından Sühan'la benzerlik göstermektedir.

Yol ve Yolculuk: Hüsn ü Aşk'ta sevgiliye vuslat için çıkılan yol/yolculuk konu edilir. Ayrılığın yaşanmasıyla âşıklığına dair iç dünyasında belli bir idrake ulaşan âşığın vuslat mücadelesindeki ilk tavrı, çilelerle dolu olduğunun bilincinde olarak, vuslat için gerekli olan yol/yolculuğu talep etmektir. Kahramanın birçok zorlukla karşılaştığı yolculuğunda sık sık ümitsizliğe düştüğü ve Allah'a yalvardığı görülür. Bu dualar sonuçsuz kalmaz ve sevgilinin yardımıyla bu yol aşıp vuslat gerçekleşir.

Hüsn ü Aşk'ı model alan eserlerde de âşığın sevgiliye kavuşmak üzere çıktığı yol/yolculuk, ortak olaydır. Cân u Cânân ve Gülşen-i Aşk adlı eserler tamamlanmış olduğu için yol/yolculuğun mahiyeti hakkında bilgi edinmek mümkündür. Gülşen-i Dâniş, Nâz u Niyâz ve Âteşgede'de ise yol/yolculuğun olacağı anlaşılmakta fakat bu eserler tamamlanmadığı için yolun mahiyeti hakkında bir şey söylemek mümkün olmamaktadır. Fakat mevcut haliyle eserlerde âşıkların ızdıraplarını görmek mümkündür.

Sevgilinin karar verdiği ayrılık ile âşığın aşkının idrakinde olması, âşığın yolun mahiyetinin bilincinde olması, yolculukta yaşananlar vb. hususlar Cân u Cânân dışındaki diğer eserlerde aynen tekrarlanmaz. Bu durumu, yol/yolculuğun şahsi bir tecrübe olmasının tabii sonucu olarak görmek gerekmektedir. Bu tecrübenin şahsi olması da konunun kişiden kişiye farklı yorumlanmasını gerekli kılan bir husustur.

Mesnevi ve Mevlana Etkisi: Hüsn ü Aşk'ta Galib, Mevlâna ve Mesnevî'nin tesirinde olduğunu açıkça beyan etmiştir. Galib'in bu tavrı Cân u Cânân, Gülşen-i Dâniş ve Gülşen-i Aşk'ta da görülmektedir. Tamamlanmadığı dikkatiyle Nâz u Niyaz'da ve Âteşgede'de böyle bir alaktan bahsedilmez. Galib'in kendisine doğrudan veya dolaylı olarak işaret eden eserler ise; Cân u Cânân, Gülşen-i Dâniş, Nâz u Niyaz'dır.

Sonuç olarak Cân u Cânân taklit olmasıyla Hüsn ü Aşk'la tam bir benzerlik göstermektedir. Gülşen-i Aşk'ın ise öncelikle, bilinçli bir tercih olduğu düşüncesiyle, vezninin aynı olmaması, şairin kendisinin ana karakter olması ve diğer bazı hususlarında görülen farklılıklara rağmen iki eser arasında konu ve karakterlerin benzerliği, konunun ele alınışı, Mevlânâ ve Mesnevî'nin tesiriyle yazıldığına işaret edilmesi gibi hususlar bakımından eserde Hüsn ü Aşk'ın tesiri açıkça görülmektedir.

Hüsn ü Aşk; vezni, konusu, konunun ele alınması ve anlatım şekli, şahıs kadrosu, Mesnevî'nin tesirini dile getirmesi özellikleri ile kendinden sonra onu model alarak kaleme alınan mesnevilere tesir ettiği görülmektedir. 1782/1783'te yazılan Hüsn ü Aşk'ın sanat değeri ve

önemi, kendinden sonra tesiriyle yazılmış veya yazılmaya teşebbüs edilmiş mesnevi sayısı dikkate alındığında bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Açıl, B. (2013). *Klasik Türk edebiyatında alegori*. İstanbul: Küre Yay..
- Aydın yağcıoğlu, S. (2009). Leyla vü Mecnun ile Hüsn ü Aşk'ın karşılaştırılması olarak incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. (41), 181-216.
- Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: MEB Yay..
- Budak, A.- Kanar, M. (2017). *İzzet Molla'nın içten içe doğru bir yol hikâyesi Gülşen-i Aşk*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay..
- Çavuşoğlu, M. (1991). Avnî Bey. *TDVİA*, C.4.
- Doğan, M. N. (2003), *Hüsn ü Aşk*. İst.: Ötüken.
- Ergun, S. N. (1936). *Şeyh Galib hayatı ve eserleri*. İstanbul.
- Genç, İlhan (2000). *Esrar Dede tezkire-i şu'arâ-yı mevleviyye*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başk. Yay..
- Gölpınarlı, A. (1976). *Şeyh Galib seçmeler ve Hüsn ü Aşk*. İstanbul: İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yay..
- Holbrook, V. (2008). *Aşkın okunmaz kıyıları*. İstanbul: İletişim Yay..
- İzbudak, Veleç Ç. (1995). *Mesnevî*. C.II, Ankara: MEB Yay..
- Karacasu, Barış (2009/ Winter). Keçecî-Zâde İzzet Mollâ ve Gülşen-İ Aşk'ı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2.s.723-759.
- Kocatürk, Vasfî Mahir (1964). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Edebiyat Yay.
- Köksal, F. (2006). *Sana benzer güzel olmaz divan şiirinde nazire*. Ankara: Akçağ Yay..
- Külekcî, N. (1999). *Mesnevi edebiyatı antolojisi*. 2. Cilt, Erzurum: Aktif Yay..
- Özgül, K. (2006). *Divan yolu'ndan Pera'ya selâmetle modern Türk şiirine doğru*. Ankara: Hece Yay..
- Özgül, K. (2013). *Ali Ekrem Bolayır Türk edebiyatının son mesnevisi: Tâir-i İlâhî*, Ankara: Kurgan Yay..
- Şahin, E. S. (2013). Hüsn ü Aşk'ın izinde yarım kalan bir mesnevî: Nâz u Niyâz. *Ankara üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesi Türkoloji dergisi*, 20, 1, s. 145-184.
- Tanpınar, A. H. ((1988). *19. asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Turan, L. (2008/Summer). Yenisehirli Avnî Bey'in Ateşkede mesnevisi üzerine bir inceleme. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4*, s. 866-903.
- Turinay, N. (1995). *Klasik hikâyenin son merhalesi: Hüsn ü Aşk. Şeyh Galib Kitabı*. İst.: Büyükşehir Belediyesi Yay..
- Türkoğlu, S. (2016). Yarım kalan bir Hüsn ü Aşk naziresi: Mîr Mehmed Dâniş'in Gülşen-i Dâniş mesnevisi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/15*, p. 445-502. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9685>
- Üstüner, K. (2003). *Refî'i Âmidî, Cân u Cânân inceleme-metin*. İstanbul: MEB Yay..
- Yeniterzi, E. (2007). Anadolu Türk edebiyatında ahlaki mesneviler, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10.
- Yüksel, S. (1980). *Şeyh Galib eserlerinin dil ve sanat değeri*. Ankara: İş Bankası Yay.

Extended abstract in English

In this work, Cân u Cânân'ı of Refî-i Âmidî written in Hüsn ü Aşk effect, Gülşen-i Dâniş of Mîr Mehmed Dâniş; The works of Keçecizâde İzzet Mollâ's Gülşen-i Aşk and Nâz u Niyaz, and the works of Yenişehirli Avnî Bey at Ateşgede were compared with Hüsn ü Aşk in terms of form and content, and similarities and differences were noted. Thus, Hüsn ü Aşk tried to determine the direction and original parts of the influence.

Hüsn ü Aşk and her nazire, the similarities and differences can be listed as follows:

Meter

Cân u Cânân, Gülşen-i Dâniş, Nâz u Niyâz and Âşşgede are written with the same *mef'ûlü/mefâilün/feûlün'* meter as Hüsn ü Aşk. Gülşen-i Aşk, unlike Hüsn ü Aşk, is written with the meter of *fe'ilâtün/ mefâ'ilün/fe'ilün*

It is a priority and common practice to observe the work of the model taken in Divan poetry nazire tradition. It is understood that Hüsn ü Aşk's model and consciousness of the plot are conscious when the subject, the treatment of the subject, the narration and the style are taken into account in the writing of the four works mentioned that Hüsn ü Aşk is the mülhem. Besides, the fact that İzzet Molla does not obey this tradition in Gülşen-i Aşk should also be seen as a conscious approach.

Subject

Hüsn ü Aşk is a mystic love story, a story about the seyr-i sülk and the struggles on this road. When you look at the works that are influenced by Hüsn ü Aşk, it is understood that love is the mystic love of love which is mentioned in terms of love, common subject and heroic names, handling of the subject and expression

In addition to the fact that these works are about love, Hüsn ü Aşk'a in these works should be noted that in Hüsn ü Aşk; Leyla, Mecnun, Ferhat and Şirin names were emphasized at the beginning of the story and especially during the story, especially Leyla and Mecnun favorites repeated frequently. This situation is repeated in Gülşen-i Dâniş, Gülşen-i Aşk, Naz u Niyaz. With the attention to being an incomplete artifact, such a common feature has not been mentioned at present in Ateşgede. In the case of Cân u Cânân, it is seen that even if this work is made by the individual Hüsn ü Aşk, even though this symbol is made to the love heroes in general throughout the story, it is not emphasized like Hüsn ü Aşk or even consciously avoided this similarity. Especially in the name after birth, it is clear that the names suggested to the heroes of the story are names that do not have any representational characteristics as opposed to Hüsn ü Aşk.

Narrative shape: Hüsn ü Aşk is the mystic and allegorical in terms of the subjects such as the names of the heroes, the subject and the handling of the subject, way, style.

Cân u Cânân is mystical and allegorical as a complete imitation of Hüsn ü Aşk besides character names, subject, etc.

Subject and passing person names in Gülşen-i Dâniş; The work is allegorical when it is taken into consideration that Meylî, Celâl, Jamâl are abstract and mystical concepts. Unlike Hüsn ü Aşk, Rey and Şiraz have real names such as real names.

In the Gülşen-i Aşk, although the poet himself is in the personality of the person, the name of the person is Aşk, Gülşen-i Aşk and the allegorical elements in his work are included with the

elements such as nightingale, Ferhad, Mecnun, dragon, snake and cave. It is also seen that the work exhibits a symbolic structure at the same time.

It is possible to say that the work will have an allegorical structure when Nâz, Niyaz and Hayret, which are estimated to be the heroes of the work in Nâz u Niyâz, are not completed. Pervâne, which is the characters of Atesgede, indicates that Peyk is a concrete concept, and that it is an unseen Sultan as well as a symbolic narrative feature in the work, and that allegorical structures related to love and fire will exhibit an allegorical structure.

Personality

Hüsni ü Aşk's personality consists of sufistic concepts. It is seen that in the works written by the influence of Hüsni ü Aşk, the names of persons are formed from mystical concepts. It is also noteworthy that all of the works mentioned above have a common character with Hüsni ü Aşk. The distribution of the characters according to the works is as follows:

Work name	Personality
Hüsni ü Aşk	Hüsni, Aşk , Molla Cünûn , Sühan, Hayret , Gayret, İsmet, Huşrübâ
Cân u Cânân	Cân, Cânân, Şeyh-i Meczûb, Hüdâ, Hayret , Cehd, Şerm, Dilâviz
Gülşen-i Dâniş	Cemâl , Celâl, Meylî
Gülşen-i Aşk	İzzet, Aşk , Ferhâd, Mecnun, Mevlânâ
Nâz u Niyâz	Nâz, Niyâz, Hayret , Sükût
Âteşkede	Pervâne, Peyk, Gayret , Cünun , Gaybî bir sultan

The table above was given a personal cadre in the works and emphasized the common ones bold. It is seen that the characters in the works have similar characteristics to Hüsni ü Aşk with their attitude towards the events and the role and nature in the story. According to this, in Hüsni ü Aşk, love is the first from Hüsni to Aşk, and if love is silence, it is not clear whether he loves or not. As a mediator between two lovers, Sühan sees this situation as an improper provision of accident and destiny.

Cân u Cânân, Hüsni ü Aşk impersonation, and all the characteristics of the characters, such as the meaning, role, attitude towards the events, are maintained.

In Gülşen-i Dâniş, love is first from Jamâl to Celâl, and Celâl is a soul and fan. As a vehicle between two lovers, Meylî sees this situation as a premature job and associates it with fate and accident.

In Gülşen-i Aşk, the situation is different. İzzet goes to the wrong side with the writing directed by the fountain that he met on the way he went with Ferhat to look for love, which is a hero and a person whose face he does not see.

When Ferhat and İzzet first came to the valley full of snakes, they both "hayret" and then the situation before the encounter with İzzet Mevlana, who stood on the ground for a thousand years in the first stage of the journey, is indicated by the expression " Hayret elverdi çeşm-i eflâke" and in this state it is very tame and tears.

Nâz u Niyaz is an unfinished work, so it is not possible to state the love states of the heroes, but the reason is that the parliament, which is described in copyright, is the Chief Hayret of the

Assembly, the word is Sükût and the topic of conversation is 'hâmûşluk. Surprise, Sükût and Hâmûşluk can be associated with Hüsn ü Aşk with the first mentioned state.

Nâz u Niyaz is an unfinished work, so it is not possible to state the love states of the heroes. However, Hayret is the courtier at the meeting described in the work. The line of conversation is Sükût and the topic of conversation is 'hâmûşluk'. Hayret, Sükût and Hâmûşluk can be associated with Hüsn ü Aşk with the first mentioned state. In the related works, Hüdâ, Meylî and Mevlana who are vehicles of love and mawuka, Mevlânâ resembles Sühan in terms of being able to know love and poetry.

Road and Journey

Hüsn ü Aşk is the subject of journey to reach love. The first attitude in the struggle for reunion, reaching a certain consciousness with the departure, is to demand a journey full of bribery. It is often seen in his hopelessness and pleading with God in the journey that the hero has encountered with many difficulties. These prayers do not work out, and with the help of love, this way is overcome and vuslat occurs.

Hüsn ü Aşk influenced works also come out to meet the love of love in common is the journey. Since Cân u Cânân and Gülşen-i Aşk are complete, it is possible to learn about the nature of the journey. Gülşen-i Dâniş, Nâz u Niyaz and Atesgede, it is understood that there will be a road / journey but it is not possible to say anything about the nature of the road because it is not completed. The sufferings of the lovers are in the present state of the works.

The declaration of the separation phase with the lover, the awareness of the love of love, the awareness of the nature of the path of love, It is not reproduced exactly in other works outside the subject Cân u Cânân. This should be seen as a natural consequence of the road / journey being a personal experience. The personality of this experiential person is also a necessity to be interpreted differently from person to person.

Mesnevi and Mevlana Influence

In Hüsn ü Aşk, Galib clearly stated that Mevlana and Mesnevi were in effect. This attitude of Galib is also seen in Cân u Cânân, Gülşen-i Dâniş and Gülşen-i Aşk. Such an association is not mentioned in the Nâz u Niyaz and Ateskede with the attention that it is not completed. The works that Galib refers to itself directly or indirectly; Cân u Cânân, Gülşen-i Dâniş, Nâz u Niyaz.

As a result, Cân u shows a complete resemblance to Hüsn ü Aşk with imitation of Cânân. Gülşen-i Aşk is primarily a conscious choice, and the difference is that the main character is its own, and some other things reinforce the follow-up of İzzet Molla's own spiritual journey in this work. Hüsn ü Aşk 's work is clearly seen in the work in terms of the similarity of the subject and characters, the handling of the subject, the signing of Mevlana and Mesnevi' s influence.

Hüsn ü Aşk; It is seen that the vizier, the subject, the way of taking care of the subject, the form of expression, the personality of the person, the attributes of the Mesnevi expressing the influence. Hüsn ü Aşk 's value and importance in artistic power written in 1782/1783 appears once more when considering the number of mesnevi written or written with effect and continuing in a short time after himself.